

דף קיד.

אלמא קסבר קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין..

א] בענין שורש ספיקת הגמ' בקטן שעובר איסורים אי ב"ד מצווין להפרישו או לא.

תוכן ענינים

- א. בענין שורש הנידון בקטן אוכל נבילות.
- ב. בענין חיוב שביתת בנו בעושה על דעתו.
- ג. בענין אי יש חיוב להפרישו משום חינוך.
- ד. בענין גדר איסור ספיה בידיים.

- א. מבואר ספק גדול בסוגיין בקטן שאוכל נבילות [או שאר איסורי דאורייתא] האם ב"ד או שאר בני אדם חייבין להפרישו מאיסורא או לא, דר' פדת ס"ל דליכא חיוב להפרישו ולכן אמר להביא קטנים להביא המפתח של הבית הכנסת, אולם ר' יוחנן מספקא ליה, והגמ' לא פשט הספק לבסוף, אמנם רוב ראשונים פסקו דאין ב"ד מצווין להפרישו, וכן פסק הרמב"ם (הלי מאכ"א פ"ז הכ"ח), ובטור (סי' שמ"ג) ושו"ע (סי' שמ"ג), ורק בטומאה י"א דהם מצווין דכתיב קרא, ולא קי"ל כן. שעה"צ.
- ב. יל"ע מהו שורש הספק אם חייבין להפרישו, ובקרא כתב דתלוי אי האיסור חל גם על הקטן אלא דהתורה פטרתו מעונשין מפני קטנותו ואז שפיר מצווין להפרישו, או דליכא איסור על הקטן כלל. וכן הביא בקה"י (סי' ל"א) מהמשכנ"י. ועיי' בקה"י דתחילה חקר בהא דקטן אינו בר עונשין עד י"ג, האם הכוונה דאינו בר איסורא כלל וכעין עכו"ם, או דגם קטן הוזהר באיסורים ורק דנפטר מעונש וכדמצינו דלשון בגמ' 'דאינו בר עונשין'. והביא סתירת הסוגיות בשי"ס, [דלעיל דף לג: מבואר דאינו בר איסורא דכשהגדיל כל איסורין חלין בב"א ולא מקרי איסור חל על איסור, ומאיך גיסא בסנהדרין מצינו דקטן הרובע בהמה מקרי תקלה וקלון וכי' וכתב המשכנ"י דסוגיא דיבמות ס"ל דאין מצווין להפרישו, ובסנהדרין ס"ל דמצווין].
- ד. אמנם בקובץ הערות (סי' ע"ה) כתב ליישב הסתירת הסוגיות, ולבאר הפלוגתא באופ"א, דלכו"ע יש חפצא דאיסורא גם לגבי הקטן, ואינו כגוי שחסר אצלו עצם סיבת האיסור, ורק דקטן אינו בר קבלת אזהרה [כדמצינו ברש"י נדה דף מו: עיי' ונמצא דיש לו עצם האיסור, אבל מ"מ הפקיעתו התורה מהאזהרה גופיה ולא מהעונשין לבד.
- ה. ולכן לגבי איסור חל על איסור הרי זה תלוי באזהרתו בפועל, וכיון דאינו מוזהר עד י"ג שפיר מקרי שהכל חל בב"א, אבל לענין מכשול ותקלה וקלון הנוגע להרוג בהמה הנרבע אז כיון דגם אצלו הוי חפצא דאיסור שפיר יש בו תקלה.
- ו. וכאן נחלקו במה תלוי החיוב לאפרושי מאיסורא, דמ"ד דאינן מצווין ס"ל דתלוי באזהרתו בפועל, וקטן שאינו מוזהר שפיר אינן מצווין להפרישו, אבל אידך מ"ד ס"ל כיון דיש לו החפצא דאיסורא שפיר חייבין להפרישו. וגם שייד לכו"ע איסור ספיה מחמת עצם האיסור שלזה א"צ אזהרה בפועל.

ב] דיון בהא דהובא ברייתא דאיסור לומר לבנו כבה הדליקה בשבת, האם יש איסור מיוחד בשבת משום שביתת בנו.

- א. הנה הגמ' מיישב הא דאומרים להקטן שלא לכבות היינו בעושה על דעת אביו, ויל"ע מהו הך איסור דעל דעת אביו.
- ב. ברש"י כתב דבזה שרואה שדעתו נוחה בזה, הוי כאילו אביו 'מצוהו' לעשותו, ומשמע דאיסורו מדין ספיה בידיים וכן נקט הקר"א והמשכנ"י (סי' קי"ח) בדעת רש"י, דאיסורו משום ספיה בידיים, וכן הביא הביאור הלכה (סי' רס"ו) מהשלטי"ג.
- ג. אמנם הרשב"א בשבת (דף קנ"ג:) והערוך לנר, והמשכנ"י יעקב (סי' קי"ח) פירשו כוונת הגמ' לאיסור מלאכה המפורש בקרא בשבת במיוחד, דכתיב בפי' יתרו (כי"י) לא תעשה מלאכה אתה ובנך, דהך ובנך קאי על קטן העושה על דעת אביו.
- ד. דהנה עיי' ברש"י (שם) בשם המכילתא שלא בא הכתוב אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים וסיים רש"י וזהו ששינוי קטן שבה לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליך, ומשמע שיש איסור תורה של שביתת בנו כשקטן עושה על דעת אביו, וכ"כ הרמב"ן שם וז"ל הזהירנו בשבת שלא יעשו הבנים הקטנים מלאכה בשבת לדעתנו ולרצוננו, עכ"ל.
- ה. ועפ"י כתבו דכל שהקטן עושה לצורך אביו [גם בלי לצוותו דא"צ לזה ספיה בידיים] הרי יש בזה איסור דאורייתא.
- ו. אמנם כבר העירו כמה מפרשים דהבבלי לא העתיק דין זה של שביתת בנו, ואדרבה משמע דכל הנידון משום קטן אוכל נבילות או ספיה בידיים, ולכן כתבו דלא נתוסף איזה איסור בהך קרא, אלא דבא לאסור ספיה בידיים גם באיסורי שבת.
- ז. ורק הק' באחיעזר (ח"ג סי' פ"א אות כ"ג) א"כ למ"ל קרא בשבת במיוחד יותר מכל איסורי תורה, והביא שכן הקשה בספר מוצל מאש ובאמרי בינה [עיי' תירוצם]. ולרשב"א ועלי"ן ומשכנ"י אי"ש דנתוסף גם כשליכא ספיה, אבל הכל חלקו ע"ז.
- ח. וכתב באחיעזר ששמע מהגר"ח [מוולאזין, היינו הגר"ח מברסק, ושמע זאת ממנו בהיותו בוולאזין] דלחכי איצטרך קרא דלא תעשה כל מלאכה ואתה ובנך, משום דלאו דלא תאכילום לא הוי אלא איסור בעלמא כשאר איסורים משא"כ משום לא תעשה כל מלאכה הוי איסור דשבת דחמיר דהמחלל שבת כעובד ע"ז [ובחיזושי הגר"ח (שבת דף קכא). הביאו דאירע פעם שנקרע העירוב בברסק, ואשה אי' הוליכה את החמין מהאופה עיי' קטן, כשראה אותה הגר"ח הזהירה שלא לעשות כן, ולאחר שהמשיכה בדרכה ולא שמעה בקולו קרא הגר"ח לבעלה וא"ל שיש לה דין מומר לחלל שבתות כיון שנאמר בקרא 'אתה ובנך', והיינו שאין זה ענין מצד אפרושי מאיסורא דהקטן, אלא דזה חילול שבת של זה שמצוה לו לעשות מלאכה עבורו, והיינו דלא עברה רק על אפרושי מאיסורא אלא על חילול שבת].

ג] הראשונים הקשו נימא דחייב להפרישו משום חובת 'חינוך'.

- א. הראשונים הקשו קושיא אלימתא על סוגיין, איך נחלקו אי קטן שאוכל מאכלות אסורות כנבילות אי חייבין להפרישן או לא, הא מחנכין אותן לעשות מצות, וכי יהא מותר להניחם לאכול נבילות וטריפות הא אין לך חיוב חינוך גדול זה. ובב"י (ארו"ח סי' שמי"ג) הביא ג' דרכים בראשונים איך ליישב הך קושיא, ויוצא מזה ג' שיטות מתי יש חיוב חינוך:
- ב. א. תוס' בשבת (דף קכא. ד"ה ש"מ) כתבו דהא דאמרין דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו מיירי דוקא בקטן שלא הגיע לחינוך, דבהגיע לחינוך כיון שחייב לחנכו כ"ש דצריך להפרישו שלא יעשה עבירה. ומבואר דלא שני להו בין אביו לב"ד, ונמצא דכל שהגיע התינוק לחינוך מצווין אביו וב"ד להפרישו [ובביאור הך שיטה, יל"ע מהכ"י לחייב כל אדם בחינוך בניו, והמגיה (ציון 85) ביאר עפ"י החי אדם דכשהגיע לחינוך אז גם הקטן עצמו חייב בחינוך ואסור מצד חינוך לעבור האיסור, ומצד חינוך דהבן חייב גם ב"ד לאפרושי מאיסורא [אמנם יש דיון בראשונים ואחרונים אי חיוב חינוך מוטל על האב לבד או גם על בן] ע"ש ודו"ק].
- ג. ב. הרמב"ם (הל' מאכ"א פ"יז הכ"ח) מפליג בין ב"ד לאביו דכי אמרין דאין ב"ד מצווין להפרישו ה"מ ב"ד, אבל אביו חייב להפרישו ולגער בו כשם שהוא חייב לחנכו במצות עשה ע"ש בדבריו, ולפ"י סוגיין מיירי דוקא בב"ד ולא באביו.
- ד. ג. והרשב"א תי' דשמא לא אמרו מחנכין אלא למצות עשה ולא למצות ל"ת, וכ"כ התוס' בנזיר (דף כח:.) והתו"י ביומא (דף פב.) ע"ש דהא דיש חינוך ביוה"כ היינו משום מצות ועניתם, [ובביאור הך שיטה כתב המגיה (ציון 82) בשם התרומת הדשן (סי' צ"ד) שביאר הטעם משום דמצות עשה צריך אזהרה יותר מאיסור לאו שהוא שוא"ת, והחקרי לב (סי' ע) הסביר דתקנו כעין של תורה דמצינו שחיבה תורה לאב למולו ולפלדו וללמדו תורה שהן מצות עשה, אבל לא מצינו באיסורים ע"ש].
- ה. **להלכה:** בשו"ע (סי' שמי"ג) פסק המחבר כהרמב"ם וז"ל קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו, אבל אביו מצווה לגער בו ולהפרישו, ולהאכילו בידים אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים עכ"ל, והרמ"א כתב כתוס' וז"ל וי"א דכל זה בקטן שלא הגיע לחינוך, אבל הגיע לחינוך צריכים להפרישו, וי"א דלי"ש חינוך לב"ד אלא לאב בלבד עכ"ל.
- ו. וכתב המ"י דחיוב חינוך הוטל על האב כדכתיב (משלי כב ו) חנוך לנער על פי דרכו, וכל שכן להפרישם מאיסור דמוטל על האב, והמחבר ס"ל דרק האב חייב לחנכו, והרמ"א מביא י"א דגם ב"ד חייב [וי"א השני שברמ"א הוא דעת המחבר]. וכתב דגם באיסורי דרבנן חייב להפרישו משום חינוך. ובשיעור הגיע לחינוך כתב שאני ממצות עשה, דכאן כל שהוא בר הבנה ומבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לא לאכול הרי חייבין להפרישם, אבל כשאינו בר הבנה אי"צ להפרישו.

ת"ש לא תאכלום כי שקץ הם לא תאכילום להזהיר הגדולים על הקטנים מאי לאו דאמר להו לא תאכלו לא דלא ליספו ליה בידים, ת"ש כל נפש..

ד] מבואר דלכו"ע יש איסור 'ספיה בידים', ביאור איסורו וכמה דיונים להלכה.

- א. מבואר בגמ' דמסקינן דהנך ג' מקראות אתי לאסור ספית איסור בידים לקטנים, ויש צריכותא שלא יהיו ג' כתובין הבאין כאחד, ומינייהו ילפינן לכל התורה דאסור לספות איסור לקטן בידים, וכן נפסק ברמב"ם (מאכ"א פ"יז הכ"ז) ושו"ע (סי' שמי"ג) וכמו שביאר שם במ"ב (סק"ד) דהוי איסור דאורייתא דילפינן מהנך קראי. [וי"א דהוי איסור מדרבנן, ואכמ"ל].
- ב. ויוצא לפ"י דקטן שעושה איסור יש לדון בדינו כפי הציור משום ד' דברים [א] האם ב"ד מצווין להפרישו. [ב] איסור ספיה בידים. [ג] בהגיע לחינוך נחלקו הראשונים, אי אביו או ב"ד חייבין להפרישו. [ד] בשבת כשעושה לדעת אביו.
- ג. ובעיקר איסור ספיה יש חקירה גדולה בגדרו, דהא למ"ד דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו הטעם משום דאינו בר אזהרה, וא"כ מהכ"י שלא להאכילו בידים. ודבר זה נפתח ברבותינו הראשונים:
- ד. התרומת הדשן (ח"ב סי' ס"ב) נשאל באחד שעשה עבירות בקטנותו אי צריך לעשות תשובה עליהם, והשיב דקטן אינו בר עונש ואזהרה כלל, ונתקשה דא"כ מאיזה דין נאסר ספיה בידים וכתב וז"ל והא דאייתי קרא דאסרה תורה דלא ליספו ליה בידים, י"ל הטעם דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עבירות וכשיגדל יבקש לימודו, עכ"ל. ומבואר מזה דבר יסודי דעיקר חפצא דאיסור ספיה הוא רק כדי שלא ירגיל בכך, [וכן צידד הפמ"ג דהתורה אסרה שלא יגדל ויבקש לימודו].
- ה. בשו"ת חת"ס (ארו"ח סי' פ"ג) ובאחיעזר (ח"ג סי' פ"א) דנו הרבה בדברי התה"ד, ובחת"ס העיר נ"מ בחרש, דלסברת התה"ד הרי דוקא קטן שסופו שיגדיל שייך לומר שאסור להאכילו בידים שלא להרגילו כשיגדל, אבל חרש ושוטה דנשארין כך כל ימיהם לא יהא בהו איסור ספיה. אולם הגמ' להלן הקשו בחרש דנימא דקטן אוכל נבילות אין מצווין להפרישו ולמה חרש בפקחת חייב לגרשה, ותמה החת"ס הא בחרש ל"ש סברת התה"ד דאינו מתגדל.
- ו. ותי' דבר נפלא דהא דב"ד מצווין להפרישו גם לתה"ד הוא משום גוף האיסור ולא משום הרגל, וא"כ אי"ש. אולם הביא מהרשב"א שכתב בגיטין (דף נה.) דיש איסור לא תאכלום גם בחרש, ולהרשב"א צ"ל דהתורה אסרה גוף מעשה הספיה.